

33707

Varga Emőke

**Versek és szó-kép-viszonyok
Kondor Béla életművében**

Tézisek

Szeged
1999.

Varga Emőke

**Versek és szó-kép-viszonyok
Kondor Béla életművében**

Tézisek

Szeged
1999.

I. A PhD-dolgozat tárgya és célja

Két művészeti ág alkotásainak, az irodalmi és a képzőművészeti műveknek, másképpen fogalmazva: a verbális és a vizuális jelrendszereknek – komparatív szempontú, szisztematikus megközelítése a XX. század 20-as éveitől figyelhető meg. A teoretikus irányvonalak történetében ugyanakkor lényeges változást csak a strukturalizmus és a posztmodern hermeneutikai paradigma eredményei hoztak. Napjainkban az irodalom- és a művészetelméleti diszciplínák érintkezési pontjában a **szó-kép-viszonyok kutatása** kanonikussá vált, különösen az angol, német, francia nyelvű tanulmányokban, értekezésekben. A téma hazai kutatása azonban ma még nem tartozik a kanonizált értelmezések közé, melynek úgy vélem, nem valamiféle szándékolt mellőzésben lelhető fel a legfőbb oka, sokkal inkább a kis népek kánonképző folyamatainak sajátosságában: a metakanonikus kontextusok egyediségében, a közvetítő csatornák szűkös voltában.

A jelen dolgozat a szó-kép-viszonyok vizsgálatát **elsődlegesen pragmatikus szempontból** tűzte ki céljaul, **másodlagosan teoretikus vonatkozásból**. **Kondor Béla művészetén keresztül**, műveinek értelmezéseiből kiindulva, a dolgozat a teoretikus irányvonalak néhány fontos konzekvenciájára kíván reflektálni, azokat részeredményekkel gazdagítani. Elsődlegesen azonban a Kondor-oeuvre verbális és vizuális alkotásainak néhány interartistikus jelenségére összpontosít.

Az átfogó célhoz kapcsolódó kutatási feladatok jellegükben **háromféle problémafelvetéshez** tartoznak: a szó-kép-metaviszonyok történeti aspektusú összefoglalásához; Kondor Béla verseinek esztétikai-poétikai szempontú megközelítéséhez; és a Kondor-oeuvre szó-kép-tárgyviszonyainak értelmezéséhez.

A **szó-kép-metaviszonyok** – vagyis az irodalmi és képzőművészeti alkotásokról szóló kommentárok teoretikus elvű összehasonlításai – történeti szempontból is részét képezik a dolgozatnak. Bár a teóriák és irányvonalak napjainkra szinte áttekinthetetlen gazdagságot mutatnak, a főbb elvek megjelölése és a kérdéseknek a Kondor-

oeuvre szempontjából történő kiemelése, hangsúlyozása mégis elengedhetetlenül fontosnak tűnt. A dolgozat első fejezete az irányvonalak eredményeinek lényegére és elsősorban közös sajátosságaira kíván rámutatni, méginkább az egyes paradigmáknak a szó-kép-meta-
viszonyok szempontjából értett kontinuitására. Mivel a szó-kép-
viszonyok teoretikus megközelítéseinek **csak vázlatos áttekintését** tűzheti ki célul a jelen dolgozat, így a hazai szakirodalomban az e tárgyban mutatkozó hiányt is csak részlegesen töltheti be; méginkább a rámutatásra, az ezirányú feladatok megjelölésére vállalkozhat.

A **Kondor-oeuvre szó-kép-tárgyi viszonyainak** értelmezése előtt szükségesnek véltem **Kondor Béla költészetének** esztétikai, poétikai szempontú vizsgálatát. Az életműnek ezirányú részleges kutatottsága ezt mindenképpen megkövetelte. A második fejezet ezért Kondor Béla verseinek **poétikai, esztétikai sajátosságait**, egyes reprezentatív művek adekvát szempontból történő értelmezésén keresztül mutatja be, és feladatul tűzi ki bizonyos verstípusok, verscsoportok megjelölését. A Kondor-vers poétikai jellegzetességeinek elemzésén, feltárásán túl megkerülhetetlennek tűnt az irodalomtörténeti háttér vázolója a 60-as, 70-es évek befogadás-horizontjának reflexióira figyelve.

A dolgozat a kutatási cél két vonatkozásának – a szó-kép-
viszonyok történetének és Kondor Béla költészetének – áttekintése után arra vállalkozik, hogy a művészettörténeti szakirodalomra és a dolgozat első két fejezetének megállapításaira támaszkodva, egy pragmatikus értelmezési folyamatban, **szintetizálja és tovább gondolja** az eddigi eredményeket. A dolgozat harmadik fejezetének célkitűzése elsődlegesen a Kondor-oeuvre interartisztikus sajátosságainak – a választott szempontok szerint történő – interpretációjában, az életmű kvalitásainak, originalitásának bizonyítási kísérletében jelölhető meg. A kettős tehetségű, Doppelbegabung művész sajátos alkotói látás- és eljárás módjáról, a médiumok közötti tematikus-motívikus, kompozicionális analógiákról, valamint az illusztráció műfajáról írok részletesebben – kitűzött céljaimmal összhangban.

A magyar szakirodalomban – tudomásom szerint – nem találhatunk példát a szó-kép-tárgyviszonyok egyazon életműhöz köthető alaposabb, pragmatikus célzatú vizsgálatára, és Kondor Béla költészetének, valamint versei, képei interartisztikus jelenségeinek feltárására. Kiindulási alapként azonban igen hasznosnak bizonyultak a Kép, fenomen, valóság (szerk. Bacsó Béla), a Narratívák 1. (szerk. Thomka Beáta), az Athenaeum képeség száma (1993. I. köt. 4. füz.) és az Enigma folyóirat elméleti munkái, fordítás-anyaga. Ezenkívül a francia nyelvű szakirodalom teoretikus írásai, melyek metodológiailag is iránymutatóak. A módszeres eljárást – Kondor Béla életművének értelmezési folyamatában – azonban magamnak kellett meghatároznom.

II. A téma feldolgozásának módszere

A dolgozat két médium, jelrendszer, művészeti ág alkotásait vizsgálja, ezért szükségesnek tűnt a **komparatív és a hermeneutikai szemléletmód egységének érvényesítése** a metodológiai elvekben. A posztmodern hermeneutikai paradigma előtérbe helyezését a szó-képviszonyok interdiszciplináris jellegű kutatásaiban felmutatott eredményei, valamint a konkrét vizsgálati módszerekben az értelmezőnek nagyobb autoritást engedő sajátossága indokolta. Mindezekon túl, a szemiotikai alapú strukturalista értelmezői eljárások módszereit is felhasználtam, annál is inkább, mert a konkrétan megválasztott hermeneutikai modellek maguk is reflektív viszonyban állnak ezen paradigmával.

A kutatás folyamata először a **történeti, deskriptív szempontokat** helyezte előtérbe, a XX. századot megelőző időszak szó-kép-viszonyokat érintő jelenségeinek bemutatásában, valamint a XX. századi teóriák lényegének hangsúlyozásában. A versértelmezések második fejezetében egy előzetes nagy tömegű versvizsgálat eredményeit felhasználva, néhány reprezentatív Kondor-verset értelmeztem részletesebben is – **Hans Robert Jauss interpretációs modelljére** támaszkodva. Ez az egyszerre tagoló és építő /

összekapcsoló értelmezői metódus az első olvasatban lehetővé tette Kondor Béla választott verseinek 'sorról sorra haladó', a 'szöveg partitúráját kiegészítő' értelmezését. Mivel Jauss maga mutat rá modellje szemiotikai-strukturalista előzményeire, és éppen Erwin Panofsky ikonográfiai eljárása kapcsán – így a magam interpretációs folyamatában is indokoltnak véltem a **szemiotikai-textológia terminológiájára, szempontjaira** támaszkodni. Ezután a második, retrospektív olvasatban az induktíve előállt versértelmezéseket más példákon keresztül egy absztraktabb szintre emeltem. Az adott verssel tematikus, poétikai, szemléleti, stb. szempontok szerint egységet alkotó más költemények így ugyanis kitágíthatták, ugyanakkor meg is erősíthették az első megközelítési tapasztalatot. Mindemellett eképp a Kondor-költészet teljesebb bemutatására adódott lehetőség. Jauss harmadik, történeti olvasata – a mű genézisét, hatását meghatározó tényezők értelmezése – teoretikus alapot teremtett a Kondor-versek kanonizációs problémáinak felvetésére, az esztétikai-poétikai értékek összefoglalására.

A Kondor-oeuvre szó-kép-viszonyainak vizsgálatában támaszkodtam a francia posztstrukturalizmus, Kibédi Varga Áron, Erwin Panofsky szemiotikai-strukturalista, Max Imdahl, Oskar Bätschmann, de elsődlegesen **Gottfried Boehm hermeneutikai modelljére**. Kitekintve tehát az ikonográfiai kutatások (Panofsky) és a komparatív szempontú szemiotikai-formalista elvű nézetek (Kandinszkij) eredményeire, a dolgozat metodológiai eljárását a „csak képileg előszámlálható” ikonikus szint (Imdahl) és Boehmnek a jelek közötti viszonyt új alapokról vizsgáló elveinek figyelembevételével alakítottam ki. Gottfried Boehm teóriája lényegileg épít Saussure laterális-elméletére, vagyis a jelölők közötti viszony mibenlétének meghatározására.

A **konkrét vizsgálati szempontok, eljárások** kidolgozásában Danièle Chauvin Blake-monográfiája segítette a kutatást, az illusztráció inter-artistikus aspektusainak bemutatásában Kibédi Varga Áron morrisi alapú elméleti megfontolásai jelentettek példát. (Ezirányú szakirodalmi kutatást folytathattam 1997-ben és 1998-ban két hosszabb

ösztöndij-támogatás /Balaton-program, MÖB-ösztöndij/ segítségével Amiens-ben az Université de Picardie Jules Verne és a Bibliothèque Municipale d'Amiens könyvtárában). A szerteágazó elvek, módszerek szintézisében, egy Doppelbegabung művészi életmű sajátosságaihoz való mérésben, alkalmazásban – vagyis az azonos szerzői intenciórendszer tényéből fakadó, eleve létező analógiák megjelölésében – metodológiailag is az újszerűsége törekedett a dolgozat.

III. A dolgozat fontosabb megállapításainak, eredményeinek összefoglalása

A Kondor-versek **esztétikai-poétikai és részlegesen történeti szempontú értelmezéseinek eredményei** a következőkben foglalhatók össze. Kondor Béla versei a magyar költészet jellegzetesen és sajátosan modern alkotásai, melyek leginkább a **hermetikus poétika** műveivel rokoníthatók. Elsődlegesen itt a vers önfelszámoló, az önmaga korlátain túlit kereső poétikai-grammatikai folyamatait: vagyis a jelölők közötti laterális viszonyok hangsúlyossá tételét, a jelölő öndestruálásának jelenségét kell kiemelni. Emellett a metaforicitás jellegzetesen hermetikus kitágítottsága a versek ironikus ellendeterminációiban, a grammatikai-formai 'szabálytalanságban', a paradoxális szervező elvben (szemantikai feszültség, sokjelentésűség) érhető tetten. Ugyanakkor a romantikus paradigma szubjektumközpontú líra-modelljének, a prófétai, a váteszi szerepnek, egyszerre állító és tagadó felidézése – az irónia, a paradoxon, az oximoron eszközével, a kompozíció mikro- és makro szintjein fellelhető oppozíciókkal – a hermetizmus más hazai alkotásaitól különböző, **originális versvilágot** mutat. E tekintetben meg kell említeni a sajátos szerep-lírát, a festői látásmódra utaló, a látási percepció folyamatát megidéző poétikai megoldásokat, de mindenekelőtt a „vágyott” és a „van” közötti szakadékról beszélő, egy metafizikus természetű költői látásmód modern megfogalmazását.

Kondor Béla verseinek tehát szubsztanciális sajátsága a hermetikus objektivitás **egyszerre megőrzött és megtagadott** distancialitása. A lírai én ugyanis elválaszthatatlanul közel kerül a tárgyi világhoz, eggyé olvad vele, benne rejtezik, mégis uralja azt, identitásának egységét és teljességét egy pillanatig sem vonja vissza. A poétikai eljárás ugyanakkor sem a fentebb említett líra-modellekkel nem áll ekvivalenciában, sem a romantikus-szimbolista én-nagyítás és integráció technikájával nem azonosítható. A lírai én nem mond le annak lehetőségéről – mégha látszólag a tárgyak mozgásfolyamatai, a látványosság dominanciája is a vers determinálója – hogy ne érzékeltesse, minden mögött a maga egyediségében létező individuum mutatkozik meg, a hétköznapi tárgyi elemek éppúgy mint a kozmikus méretűek, neki vannak végsősoron alárendelve. Nem integrálja magába őket, és nem integrálódik maga sem, hanem ahogy Husserl fogalmaz, mindig már eleve a dolgoknál van. A lírai én a tárgyi világot mint kifejezést e belső omnipraesens érzéstől hajtva hódítja meg. A romantikus énnel ellentétben a távolságot velük szemben ugyanakkor mégis megtartja, ennek alapvető eszköze a fentebb már említett irónia.

Az **iróniának** paradoxális természetére rámutatva, már a német romantikusok a hermetizmus poétikája felé nyitották meg az utat, „transzcendentális buffanériát” emlegetve, vagyis evvel egyértelműen az olvasói elvárás megtagadására utaltak. A Kondor-versekben azonban az irónia nem csupán stiláris sajátság, hanem a költői szemlélet és magatartás meghatározója is. A versek kijelentéseinek ereje és hite az iróniából és az öniróniából táplálkozik. Arról van ugyanis szó, hogy Kondor szerint **az egyéni megrendülést csak az irónia képes ellensúlyozni**, s eképpen felszabadítani a költői ént, mindemellett nyitottságot teremteni a versben. A hiány, a magány, az emberi humánus, a prófétaság, a költőelődök példái mind megmutatkoznak „visszajukról” is, mert „minden visszájára térül egyszer” (Kondor). Az (ön)irónia a gúnnyal és a **groteszk** látásmóddal is érintkezik a versekben.

Kondor Béla verseinek **látványi képi rétege** domináns szerepű, többnyire a gondolati-emocionális szféra fölé nő, pontosabban bármennyire is nyilvánvaló az előbbinek az utóbbiból való eredeztethetősége, a látvány gazdagsága és a kondori világ védjegyét hordozó eredetisége miatt, feltétlenül meghatározónak érzékelem. A kép az ábrázolt jelenség helyett áll, megpróbálja elérni azt, amit ábrázol. A szóbeli művészetnek a **szó és a tárgy közti limesz**évé válik. A kép nem egyezik meg a tárgy lényegével, de „valóságosan” jelöli, vagyis imitálja valóságosságát. „A vers a testemből való hiány” – kijelentése eképp, vagyis a fizikális meghatározottságú látványnak a szó által történő testetlenné tételeként is értelmezhető.

A látványiség kérdésével szorosan összefügg a Kondor-versek sajátos **tér- és idő-kezelése**. A művek temporalitása, vagyis a látványi tapasztalás és emlékezés temporalitása által a vers az ábrázolt három idősík viszonyában a múltra koncentrálnak. A múltban megtörtént lényeges vagy tragikus esemény a jelenben mintegy reflektálódik, majd kivetül a jövőre, ezáltal a jelen végtelenné tágul, benne úgy élnek a dolgok mint testes tárgyak és mint testetlen szignálok. A jelen ezért sűrű lesz és látomásos, mert a látványosság gyakran kapcsolódik a látomásossággal, mely utóbbi fenyegetően jelenvalónak tetszik azáltal, hogy a Kondor-versek a jövőt sohasem tételezik bizonytalannak, abban az értelemben mindenesetre nem, hogy megengednék a sokféleség potencialitásának kibomlását vagy megsejtését. Vagyis a jelenben megfogant és a múltból eredő látomás, élmény örökké létezőnek, s így különös módon **egyszerre zártnak és nyitottnak**, vagyis létrejöttek és továbbra is élőnek, létezőnek tételeződik.

A térbeliség ennek megfelelően a zárásban jellegzetesen a lokális, térbeli nyitottságot implikálja. De ez a konstrukció nem kizárólagos, a kör zárt formájára éppúgy rájátszanak a versek, mint a pontszerű, de legalábbis térbelileg statikusságot sejtető zárássra. Sokkal inkább meghatározó a horizontális – vertikális építkezés azon sajátossága, mely a „base” **elemeihez konkretizációkat kapcsol, és a „profile” sokaságával egészíti ki**. Az individuumnak a tárgyi világot mitikusan életre keltő kísérleteit rögzítik azok a **szerep-versek**, melyek **mito-**

poetikus interpretációval fejthetők fel leginkább. Néhány kivételtől eltekintve Kondor a maga konstruálta szerepekbe bújik, saját mitológiát teremt, melyben egy tányérmosó, egy üvegfestő az éjben bolyongó fiatalember, tót fauszatók, egy holt költő stb. figuráját jeleníti meg. A szerepekhez azonban nem idomul, hiszen a tót fauszatók a hiány ontológiai státusáról elmélkednek, az üvegfestő gépek duhogásáról beszél, tehát a szerepek leginkább atmoszférát teremtenek, s valamely pregnáns jellemzőjükkel segítik kibillenteni és új megvilágításba helyezni a mögöttük meghúzódó individuum kérdéseit. Kondor portré-versei sem mutatnak más viszonyt az én és a másik én közt, mivel a virtuális dialógicitás, a lírai én önreflexiói eleve individuum-központú utat szabnak a verseknek.

Kondor Béla verseskötetei (**Boldogságtöredék** 1971, **Jelet hagyni** 1972, **Angyal a város felett** 1987) és folyóiratokban megjelent költeményei arról tanúskodnak, hogy Kondor Béla, a költő nem tévedt anakronisztikus költői utakra, hogy prófétaként hirdesse a közösség megtartó erejét, mert az irónia ellendeterminációjában felismerve a distancia-teremtés lehetőségét, „csak” rámutatott – magában a megmutatásban, a kimondásban **elve fel a modern költő szerepét** – az ideális és a reális között húzódó szakadéokra. Ezért írta a verset a „**jelet hagyni**” imperatívuszában és **reményében**, ezért nem állította senkinél különbnek, sőt mindenkinek hibájában és „emberszabású emberségében” osztozónak a költői ént, aki éppúgy személyes esendősége korlátaiba szorított, mint az „ekevasba fogott madárszárny”, mint mindenki, aki a költő sorsának valamiként is részese. Az 50-es, 60-as évek „örökre berendezkedő” ideológiája ellenében a valóságon túl jelölte meg a jövőt, a platonikus „semmi”-ben, „ahol minden megvan”. S mindezt a kegyelem és a megváltás reménye nélkül, de az irgalom vágyától áthatottan; a hermetikus sokjelentésűséget végül a vers minden disszonanciája ellenére egyetlen irányba fordítva: „a kékségbe, amelyik mintha szürke lenne”.

Versértelmezéseimben, a leglényegesebb esztétikai-poétikai jelenségekre való rámutatás mellett arra törekedtem, hogy a szó-kép-

viszonyok vizsgálatának szentelt harmadik fejezet analógiáit induktíve előkészítsem. A szemiotikai és elsődlegesen hermeneutikai szempontú analízisnek alávetett verseken kívül, az éppen aktuálisan implikált kérdés függvényében, ezért utaltam más Kondor-versekre is, eképp szándékozva **a probléma határait kitágítani, érvényességét bizonyítani**. A szó-kép-viszony vizsgálatokat előkészítő szempontjaim voltak: a tér- és idő-kezelés, a mitopoetikus, vizuális költői látásmód, az alkotói én és a transzcendencia viszonya, a mű belső világának és a jelölőnek sajátos ön-utalásai, az irónia értelmezése.

Dolgozatom harmadik fejezetében tehát egyrészt a teoretikus, deduktív, másrészt a versértelmezések induktív eredményeire támaszkodva értelmeztem **a Kondor-oeuvre szó-kép-viszonyait**. Felhasználtam a művészettörténeti kutatások megállapításait, melyeket részösszefoglalókban és jegyzet-anyagban – a Kondor-versek recepcióihoz hasonlóan – ismertettem. E fejezetet négy nagyobb témaegységre tagoltam, s bennük a látás/látvány, a lateralitás, az ikonográfiai stílus és az illusztráció néhány lényegesnek ítélt kérdésére tértem ki. Elsődlegesen **az analógiák, a korrespondáló jelenségek** foglalkoztattak. Vizsgálódásaim sajátos lehetőségeit erre maga a Doppelbegabung művészi pálya, Kondor Béla életműve teremtette meg. Sajátos komparatív alapot jelentett ugyanakkor az a tény is, hogy a Kondor-művek **szinte teoretikus egzaktsággal** mutatnak rá az őket domináló problémára, s hogy a szerzői intenció mindenekelőtt az emfázisra irányul. Megállapításaim egyrésze azt kívánta bizonyítani, hogy a versekben és a képeken egyaránt szó van **a jelölő öndestruálásának**, a jelölő és jelölő laterális egymásra vonatkoztatottságának jelenségéről. Gottfried Boehm-nek Saussure **lateralitás-elve**re alapozó teóriáját részletesebben mutattam be az ikonikus, képi elemek és a verbális elemek összevethetőségének tekintetében, hasonlóságaik és különbségeik szempontjából. Boehm megállapításait kiegészítettem – szintén Saussure-re hivatkozva – a langue és a parole jelenségeinek különbségeiből adódó észrevételekkel, melyek bővebb teoretikus alapot teremtettek Kondor Béla hermetikus poétikai sajátosságokat mutató verseinek komparatív

vizsgálatára. Kép-és versértelmezéseimben bemutattam a kondori **sík-és tér-kezelés apória-jellegét**, mely a befogadói elvárások ellen determinál, a „felületi inverziót”, az „**elemek kölcsönös önértékelését**” (Boehm), mely a képiség mint olyan révén, valóban potencialitásként mutatkozik meg, vagyis **sok jelentéslehetőséget** tartogat. Kitértem a képek **szöveges applikációinak** kérdésére, a grafikai, ikonikus jelek jelentésképzésének átalakulási folyamataira, ön-utalásaik sajátosságaira, valamint az evvel kapcsolatba hozható, a versekben is megmutatkozó jelenségre: az alkotói individuum és a műalkotás paradoxális viszonyára.

Az alkotói én **tradícióhoz való viszonya** is e kettősséggel jelezhető, mely a szerep-versekben, a mitopoetikus költői eljárásban éppúgy fellelhető, mint az „**ikonografikus stílus**” sajátos megoldásaiban és az illusztráció műfajiségének kondori kitágítottságában. Arról van szó, hogy Kondor szerint fontos tudni, a kultúrával, a hagyománnyal, az elődök műveivel nem lehet viszonyt nem teremteni. Az elfogadás gesztusa mellett azonban ott kell munkálnia a tagadásának is. A tradíció egyes elemei mint reziduál-értékek aposztrofálódnak a Kondor-oeuvre-ben. Ez utóbbi, vagyis a hagyományhoz való viszony szempontjából az angyal-motívumot vizsgáltam versekben és képeken, illetve az általa implikált metafizikus viszonyteremtést a 60-as évek Magyarországa és az alkotói individuum ideális, „vágyott” világa közt. Az **angyal-szimbólummal** Kondor a **viszonylatokra** tanít. A két pólus tényszerűségéhez, a maga tényszerűségét mérhetőként felmutató viszony meglétének felismerésére. Mindennek van színe és visszája. Az alkotói individuum és a kívüli létező világ között tételezett kettősség, az eképpen létrejövő Viszony; valamint a való világ, melyről tapasztalatokat szerezhethetünk, és az ideális, melyet csak vágyainkban, képzeletünkben lelhethetünk fel, a művészi „**kettős látás**” (Blake) állandóságát tételezik. A metafizikus gondolkodásmód felerősödése, vagyis a platonikus kettős világ: a pragmatikus valóság és az ideális, szellemi, vágyott közötti átjárhatóság problémája, Kant nyomán, a romantikus gondolkodás középpontjába került. Kondor Béla ennek kérdéséhez William Blake versein keresztül juthatott, de

legalábbis a maga metafizikus gondolkodásmódjának „igazolását” fedezhette fel a preromantikus előd műveiben. Az „ikonografikus stílus” és a „mitopoetikus költői eljárás” összevetésével, valamint az angyal-szimbólum és Blake hatásának értelmezésével tehát a metafizikus látásmód jelezte kettősségekre, illetve ezek sajátos, az irónia, a paradoxon eszközeivel történő megragadására kívántam rámutatni.

Foglalkoztatott ezentúl az a recepció-történetileg kiemelt álláspont, mely a képzőművészi és a költői tevékenység analóg megnyilvánulását a versek képrendszerének gazdagságában látja. Itt elsődlegesen a **látás, szemlélés mozzanatának** önállóan is tematizálódó jelenségét, sajátos motívum- és szimbólumrendszerét értelmeztem – a **vizuális kép** terminusát a **mentális kép** fogalmával hoztam kapcsolatba, elsődlegesen Sartre, Focillon, Arnheim mentális és vizuális kép-fogalmára támaszkodva. A tekintet, méginkább a látás befelé irányulásának képi és verbális megfogalmazása, általa a mentális kép mint a reprezentáció sajátos eleme képezte vizsgálódásaim tárgyát. Ráműtattam arra, hogy paradox módon – miként a versek esetében is – az ellendeterminálás különféle megoldásairól van szó – a látás tevékenysége, a látást, szemlélődést tematizáló képeken ugyanis nem jelenik meg. Nyilvánvaló, nem a látás folyamatának, vagy az általa szimbolikusan kifejezett alkotói tevékenységnek a megkérdőjelezéséről, értelme megtagadásáról van itt szó, sokkal inkább lényegének filozófikus, legalábbis mélyebb értelmű megragadásáról. Arról, ami már a versekben is tételeződött: a látási észlelés és a gondolkodás tudati folyamatai és formái paradox módon a különbözőségük, de méginkább a hasonlóságuk okán, egymás helyettesítéseinek tűnnek az alkotói folyamatban. A látás/látottság kérdésével kapcsolatban kitüntetett szerepet juttat a Kondor-oeuvre az **ablak** és különösen a **kéz** szimbólumának. A harmadik fejezetben részletesen kitértem a kéz mint a tapintás szervének, a szemet mint a látás szervét különös módon helyettesítő funkciójára, a kéznek az ebből adódó, a tárgyakat csak érinteni képes mivoltára, a szellemnek ellenszegülő, önmagát animáló szerepére.

A jellegzetesen interartisztikus műfajnak, a Kondor Béla művei közt sem mennyiségi, sem minőségi szempontból nem elhanyagolható **illusztrációnak** külön részt szenteltem a harmadik fejezetben. Meglátásom szerint a Kondor-illusztrációk az oeuvre konstitutív részei, a szó-kép-viszonyok vizsgálatának egyes megállapításait megerősítik, így bizonyos értelemben objektivizálják. Ezentúl alapot teremtenek teoretikus következtetésekre, például a vizuális és a verbális médiumok műfaji analógiáinak kifejeződését illetően, miszerint az illusztráció az irodalmi mű tematikai, motívikus, tér-, idő-ábrázolási, stb. sajátosságain túl az irodalmi mű műfajiságát is megragadni képes. Az intertextualitás teóriájának néhány lényeges konzekvenciájából kiindulva, az illusztrációról, mint **interartisztikus műfajról** megkísérletem teoretikus megállapításokat megfogalmazni, s ezeket 'működésbe hozni' Kondor Béla illusztrációinak értelmezési folyamatában.

A dolgozat mindkét fő aspektusa – a szó-kép-viszonyok pragmatikus vizsgálata Kondor Béla életművében és verseinek szisztematikus értelmezése – **eddig jórészt feltáratlan területet mutat be**. A Kondor-oeuvre komparatív szempontú vizsgálatát – tudomásom szerint – a jelen dolgozat először kísérli meg, hiszen az eddigi kutatások csak részlegesen, vagy egyáltalán nem érintették Kondor Bélának a hazai irodalmi modernség részét képező verseit, az oeuvre médiumainak köztés terében megmutatkozó analógiáit.

A dolgozat áttekinti a már elért művészettörténeti és irodalomtörténeti aspektusú eredményeket, recepció-történeti összefoglalásokat ad e szempontból, valamint a komparatív szó-kép-metaviszonyok gazdag elvrendszerének vonatkozásából, s ehhez a szükségesnek látott szakirodalmat felhasználja –, emellett a Kondor-életmű egészét érintő új megállapításokra jut, és az eddig ismeretes elemzéseim módszereknek olyan új szintézisét dolgozza ki, amely más kutatókat is segíthet ehhez hasonló témák vizsgálatakor. A dolgozat eddig már megjelent, a publikációs jegyzékben feltüntetett, és konferenciákon, szimpóziumokon elhangzott részei és eredményei azt mutatják, hogy

ilyenfajta megközelítésre és értelmezésre a hazai tudományos élet igényt tart.

A szó-kép-viszonyokkal való teoretikus és pragmatikus szempontú foglalkozás fontos lehet a felsőoktatás szempontjából is: hozzásegíthet, hogy kevésbé ismert és elismert életműveket újszerűen értelmezzünk.

A témaválasztás és feldolgozás mindvégig bizonyította **az irodalom elméleti és -történeti valamint a komparatív szempont fontosságát**, s azt, hogy ehhez hasonló komplex témakörök vizsgálatánál szükséges az interdiszciplinaritás szem előtt tartása.

Végül, szeretném hangsúlyozni, hogy dolgozatom esztétikai, poétikai, teoretikus szempontú értelmezései mögött, az **értékmentés** gesztusa húzódik meg, mely nem azonos, mert nem is lehet az, egy kanonizációs kísérlettel, de általa Kondor Béla verseinek és az oeuvre szó-kép-viszonyainak originalitására, kvalitásaira mégis feltétlenül rámutatni szándékozom.

Tanulmányok a PhD dolgozat tárgyköréből

1. Rajzolt versek a 8. osztályban. –In: Magyartanítás. 1995. 2. sz. 12-16. p.
2. Határmezsgyén. Egy példa irodalom és képzőművészet találkozására. –In: Új tendenciák a komparatistikában. II. – Szeged-Amiens, 1996. 353-361. p.
3. Folytatás vagy újraírás?: Kondor Béla Madách-illusztrációi Az ember tragédiájához. –In: IV. Madách Szimpózium. – Budapest-Balassagyarmat: Madách Irodalmi Társaság, 1996. 199-211. p.
4. Tragédia – képek nyelvén (Bálint Endre és Kass János Madách-illusztrációi). –In: V. Madách Szimpózium. – Budapest-Balassagyarmat: Madách Irodalmi Társaság, 1997. 96-115. p. és Szeged, 1997. dec. 19-25. p.
5. A művész remetesége. Gondolatok Kass János illusztrációiról. – In: Dugonics Társaság Évkönyvei (Közlés alatt) és Várhely. 1998. 3-4. sz. 113-119. p.
6. Romantikus örökség Kondor Béla életművében. –In: A romantika problémái. – Eszmék, poétika. Pécs. (közlés alatt).
7. Eltörlünk és hozzáteszünk. Francia művek Kondor-illusztrációi. –In: Új tendenciák a komparatistikában. III. – Szeged-Amiens: Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, 1999. 267-272. p.
8. Az alföldi táj elemei Tömörkény István novelláiban: A képi látásmód vertikális, horizontális elemei. –In: Dugonics Társaság Évkönyvei. Szeged. (közlés alatt).
9. A mezőföldi táj Németh László műveiben. (Látvány-elemek és lélekrajz). –In: Szárszó Budapesten. Budapest. (közlés alatt).
10. Kondor Béla egy verse kapcsán: „Hütlenség, II.”. –In: Árgus. 2000. (közlés alatt).

11. Kondor Béla költészetének történeti – poétikai szempontú megközelítése. –In: Irodalomtörténeti közlemények (közlés alatt)
12. A tér és az idő verskonstruáló szerepe Kondor Béla költészetében - különös tekintettel Hullámok című versére. –In: Irodalomtörténet. 2000. (It-korrektúra 1-20.p.)
13. Látás és látvány. Kondor Béla verseinek és képeinek komparatív megközelítése. –In: Alföld. 2000. 3.sz. 74-83.p
14. Az ad absurdum vitt mű. Kondor Béla: A tányérmosó című versének értelmezése. –In: Új Forrás (közlés alatt)

Recenziók

1. Műelemzés-műértés. / szerk.: Sipos Lajos. –In: Sigma. Szemiotikai Szövegta 3. 1991. 200-204. p.
2. Helikon – Az olasz irodalomtudomány napjainkban. –In: Sigma. Szemiotikai Szövegta 4. 1992. 138-147. p.
3. Emberarcú szarvasfej. (Ötven év képben és írásban – Kass János-albuma). –In: Szeged, 1998. febr. 28-31. p.
4. A végső megértés hiábavalósága. Bacsó Béla: ”Mert nem mi tudunk...” –In: Árgus. 2000. 3.sz. (közlés alatt)

A közlés alatt álló publikációk elfogadása igazolt. A 11-14. Sorszámmal ellátott tanulmányokat és a 4. Számú recenziót hivatalos engedéllyel – tekintettel arra, hogy PhD-dolgozatom fejezeteihez kapcsolódnak – a dolgozat benyújtása után csatolom a jegyzékhez.

2000. jún. 1.

Recenziók

1. Műelemzés-műértés. / szerk.: Sipos Lajos. –In: Sigma. Szemiotikai Szövegtan 3. 1991. 200-204. p.
2. Helikon – Az olasz irodalomtudomány napjainkban. –In: Sigma. Szemiotikai Szövegtan 4. 1992. 138-147. p.
3. Emberarcú szarvasfej. (Ötven év képben és írásban – Kass János-albuma). –In: Szeged, 1998. febr. 28-31. p.